

УДК 8137.43:004

Бойчук М.В., Бойчук В.М.

ЕКСПРЕСИВНО-ОБРАЗНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СЕМАНТИЧНИХ НЕОЛОГІЗМІВ У МОВІ ЕЛЕКТРОННИХ ЗМІ

У статті на широкому ілюстративному матеріалі аналізуються експресивно-образні характеристики семантичних неологізмів (оказіоналізмів), які функціонують у заголовках українських періодичних інтернет-видань.

Ключові слова: семантичний неологізм, заголовок, оказіоналізм, експресивність, інтернет-видання.

З початком нового 21 століття небувалий розвій продемонстрували електронні засоби масової інформації, які на сьогодні займають провідні позиції у структурі інформаційного поля держави. Такі екстралінгвальні зміни не могли не вплинути на розвиток лексики сучасної української мови, більше того, вони значною мірою зумовили динаміку словника мови, окреслили певні тенденції. З таких позицій сучасна лексика, зокрема новітньої публіцистики, стала об'єктом лінгвістичних студій українських учених Б. Ажнюка, Г. Вокальчук, К. Городенської, Н. Клименко, Ж. Колоїз, Л. Лисиченко, О. Стишова, О. Тараненка та багатьох інших, праці яких засвідчують вагомі здобутки україністики. Актуальність неологічної тематики не втрачається у працях В. Коломієць, Л. Паламарчука, Г. Віняр, В. Герман, К. Брітікової, І. Самойлової, А. Калетнік, Н. Стратулат, О. Коваль та ін.

Неологізми, утворені шляхом семантичної деривації, у сучасній мові електронних ЗМІ складають значний пласт, а тому їх усебічне вивчення є актуальним питанням сучасної неології.

Метою нашої статті є аналіз експресивно-образного потенціалу семантичних неологізмів, які функціонують у заголовках україномовних он-лайн видань поточного століття.

Відомо, що семантичні неологізми наділені яскравою виражальністю, оскільки кожна мовна одиниця має здатність асоціативно-образно переосмислюватися у контексті. Виконання нею вторинної функції детермінує появу стилістичного значення [3, с. 602]. Водночас незаперечним виступає (поряд із номінативністю неолексем) факт їхньої комунікативності, що гарантує їм значну прагматичну затребуваність, адже новизна семантичного плану одиниці зумовлює новизну прагматичну. Звідси випливає те, що семантична деривація (поява нового лексико-семантичного варіанта твірного слова) приводить до розширення прагматики такої лексеми, адже відбувається розширення спектру ситуацій і контекстів, де вона вживається, і – як результат – обмежується її використання.

Таким чином, семантичні неологізми – це прагматично марковані одиниці. Найглибший вияв їхніх прагматичних параметрів відбувається у медіадискурсі, для якого характерні прагнення до поглиблення й уточнення інформації, а також наділення семантико-прагматичного змісту більшою ефективністю й виразністю, що детермінує постійний розвиток лексичного вокабуляру.

Уживання неологізмів створює авторові передумови для формування сучасної перспективи в дискурсі, підкреслення в ньому актуальності сьогодення, позбавлення зайвого консерватизму [4].

Формуючи семантичний неологізм, автор наділяє його конотативним значенням. Конотативні значення нової лексики дослідники розглядають “як різні вияви (внутрішньомовні чинники) сутності соціально-політичних явищ та процесів (позамовні чинники). Конотативне значення може виявлятися як у контексті (адгерентна конотація), коли під впливом функціонування слова у реченні виникає оказіональне конотативне значення, і поза контекстом (інгерентна конотація), коли додаткові семантичні відтінки ніби нашаровуються суб’єктом на основне значення слова для вираження емоційно-експресивного забарвлення” [11].

Для образної характеристики позамовної ситуації у процесі семантичного дериваційного акту автор здійснює актуалізацію відповідної семи: *3 24 серпня США почнуть карати Україну за піратство* (УП, 22.08.01); *“Плуточникам” з Майдану пред’явили звинувачення* (УП, 04.03.11); *Єврокомісія стурбована тортурами і “джинсою” в Україні* (УП, 23.04.09).

Експресивність семантичних неологізмів забезпечується по-різному. В одних випадках переважає специфіка внутрішньої форми (*Тимошенко: у Раді знову скуповують «тушок»*) (ФП, 28.03.11) < *тушка* < *туша* – “Оббіловане і випатране тіло забитої тварини // мертве тіло якої-небудь тварини); в інших – зовнішньої: *Рада відновлює роботу – буде “ширка”?* (УЗІ, 02.06.09) (< *широка коаліція* < *ширка* – наркоманський сленгізм), *“Регіони” питають, чому Тимошенко відмовчується про Луценка* (УП, 12.05.09).

Особливістю семантичних неологізмів, уживаних у заголовках інтернет-видань, виступає факт використання для деривації базових слів із різних сфер (запозичені (екзотизми) / власномовні, загальноновживані / жаргонізми, історизми, архаїзми). Це апріорі навантажує похідну одиницю необхідною конотацією: *шерифи на дільниці* – “дільничні інспектори” (ЛП, 22.10.09), *У Попова відхрестилися від “сієсти”*. Київська міська держадміністрація не розсилає рекомендації столичним підприємствам змінити графік роботи у зв'язку зі спекою. (УП, 07.06.11), *Черновецький розводитиме “майданників” судом* (УП, 06.11.07), *наколядували барсетку* (ЛП, 25.01.11), *У Запоріжжі підприємці збирають гроші на київський Майдан* (УП, 25.11.10), *У Стебнику викрили “піратське” телебачення* (ЛП, 05.03.11), *Суркіс та Омельченко заручені до осені* (УП, 16.07.01), *ДАІ “полюватиме” із фотокамерами* (ЛП, 09.12.10), *Шестикласниця*

“замінувала” школу (ЛП, 22.01.11), Росія “сватає” Україні свій захист від ракет замість європейського (УП, 02.04.11).

У констатованому факті знаходить свій вияв постулат про різнобічність зв'язків мови із соціальним розвитком суспільства, що засвідчує історія культури людства. Вторинна лексична номінативна одиниця завжди містить у “знятому” вигляді інформацію про ідеологічне життя доби, є своєрідною концепцією мовних процесів і продуктом соціально-історичної практики людства [10, с. 38].

Наведена теза про системний характер семантичних дериватів-неологізмів, формально-змістові параметри яких детермінуються зв'язками мови з усіма виявами життям її носія, знаходить підтвердження у результатах досліджень М. Комлева: “Виходячи з розуміння тісного взаємозв'язку між формою та значенням, з того, що виражальні особливості звукового оформлення “слова-знака” завжди знаходять своє відображення й у його лексичному значенні (“слові-значенні”) та визнаючи наявність якогось “внутрішнього” змісту слова-знака (слово-знак виражає ще дещо, крім самого себе), вчений вважає за доцільне визнати й наявність культурного компонента. Спираючись на ідеї Р. Ладо та Ч. Фріза про те, що культурне значення є частиною мовного значення, М. Г. Комлев уперше виділяє культурний компонент, що супроводжує лексичне поняття і відображає залежність семантики мови від культурного середовища індивідуума” [1, с. 12].

Крім того, виявлено випадки, коли семантичні оказіоналізми, поставлені у незвичний контекст, забезпечують створення інтриги: *В українського “дипломата” виявлено зачастини до танка (УП, 25.08.01).* І лише наступний фрагмент тексту дає змогу з'ясувати значення такої одиниці: “На словацько-українському кордоні затримано 19-річного українця, який мав при собі дипломатичний паспорт” (УП, 25.08.01). Водночас такі випадки не позбавлені гумористичності.

Семантичні оказіоналізми з числовим значенням більше тяжіють до виконання номінативної функції: *“Двадцятка” придумала, як подолати світову кризу (УП, 16.11.08), “Четвірка” віддасть “Єді” будь-які 5 комітетів в обмін на бюджетний і з економіки (УП, 05.06.02)* тощо. Більшу виразовість демонструють числові знаки, що входять до лексикалізованих сполучень: *“2 в 1” – “поєднання посади першого секретаря політради з посадою голови СПУ” (УП, 13.11.07).*

У деяких випадках автори статей оформлюють заголовки як певні пропозиції “творчої” співпраці з адресатом. Пропонуючи разом пошукати точнішу експресивну характеристику реципієнта, вони виносять у заголовок два варіанти лексем-донорів, вибір однієї з яких (а може – і пошук чогось іншого, неназваного між двома відомими) і репрезентуватиме процес оказіональної семантичної деривації: *Блок Тимошенко: “Титанік” чи “Аврора”? (УП, 07.11.01), Ющенко: Гамлет чи Мойсей? (УП, 26.05.01).*

Оказіональний вибір лексеми для семантичної деривації часто детермінується ключовим словом описової мотиваційної структури:

“донька” < “дочірня компанія” (УП. 01.08.07), “зв’язний” < “колишній член Нацкомісії регулювання зв’язку С. Апасов” (УП, 16.08.07). Деякі семантичні okazіоналізми виявляють таку тенденцію частково: *генерал-губернатор* < “генерал, що став губернатором” < “генерал-лейтенант Г. Москаль, призначений главою Закарпатської обласної адміністрації” (УП, 02.06.01).

Водночас паралельно функціонують одиниці, семантична мотивація яких має опосередкований (образний, метафоричний) характер: *“трамбувальник”* < “той, хто трембує” < “співробітник служб метрополітену, що надає допомогу машиністу при зачиненні дверей електропоїзда” (УП, 12.12.07), *“недоторканність”* < “коли не буде безпосереднього контакту, не будуть торкатися” < “запровадження в метро безконтактних карток” (УП, 14.12.07).

Мотивація семантичних дериватів-оказіоналізмів може потрапляти під вплив омонімії: *газават* – “переговори Путіна і Кучми щодо газу” (УП, 16.10.00) < газават – “священна війна за іслам”. Процеси okazіональної семантичної деривації можуть супроводжуватися калькуванням: *Дочка Тимошенко запросила в Україну “Голубих”*. В рамках турне містами Європи Київ відвідав британський бойзбэнд “Blue” (УП, Tablo ID, 26.04.11). У наведеному випадку також обігрується ЛСВ “прихильник нетрадиційної сексуальної орієнтації”. Метою цього зумисного зближення виступає завдання вразити читача, привернути його увагу скандальністю, епатажістю експресивного компонента заголовка.

Експресивність семантичних неологізмів легко простежується на тлі нейтральних синонімів: *На друге “сідалище” для вертольота Януковича витратять 2 мільйони* (УП, 11.02.11) // *Під Каневом добудовують вертолітодром для Януковича* (УП, 20.07.11).

Найпоширеніший спосіб перенесення номем – це метафора. Як відомо, “сутність метафори полягає в осмисленні й переживанні явищ одного роду в термінах явищ іншого роду” [5]. Однак метафора – це не тільки використання одного знака замість іншого, у кожному випадку метафоризації твориться новий зміст, що виникає як результат дії складних когнітивних механізмів [2, с. 55].

Образність, наявна у внутрішній формі мовної одиниці, багато в чому відіграє визначальну роль не тільки у розвитку значення, але й детермінує специфіку його функціонування [9, с. 29].

Метафоричні уподібнення “цілком задовольняють таку основну вимогу думки: оскільки мета образності є наближення значення до нашого розуміння й оскільки без цього образність позбавлена смислу, то образ повинен бути нам більше відомим, ніж пояснюване ним” [7, с. 133].

О. Падучева констатує, що свіжа незатерта метафора, не освоєна мовою порушує норму. Така метафора демонструє не тільки неправильність, але й показує можливість її подолання, не лише втрату мовним знаком попередньої таксономічної категорії в новому контексті, але й здобуття нової категорії і нового змісту [6, с. 176].

Автори семантичних неологізмів використовують найрізноманітніші зближення: *Слід Тимошенко знайшли в “пральні”?* (УП, 03.02.01) – *“пральня”* – “банк, що відмиває гроші”; *“маски-шоу”* – “одягання марлевих пов'язок” (УП, 02.11.09) – “операція спецпризначенців у масках” (МН, 02.10.10), *“колядник”* (УП, 25.08.10) і *“засівальник”* – “І. Зварич” (ЛП, 12.03.09), *“феодал”* – “В. Лозінський” (УП, 07.07.09), *“візантієць”* – “В. Балоба” (УП, 05.12.07). Рідше використовуються метонімія (*Від Майдану до Європейської Платформи* (УП, 04.12.06), *В пошуках “Майдану”* (ЛП, 25.11.10) і синекдоха (*Позбутися пістолів* – “здавання вогнепальної зброї” (ЛП, 09.10.10), *багнет “гаранта”* – “захисники Л. Кучми” (УП, 22.12.00), *У Німеччині радять Тимошенко: “Не треба більше “Криворіжсталей”* (УП, 19.12.07).

Яскраву виражальність демонструють okazіоналізми-спотворення. Їх використання активує прототипову ситуацію, що посилює образність таких одиниць. У реципієнта постає образ відповідної публічної людини, яка зробила обмовку. Та й самі ці одиниці – явище у виражальному плані досить яскраве: *PR і “Кровосісі” з “Тьмутаракані”* (УП, 20.04.11); *Азаров “асабісто” поїхав до Лукашенка. Перевірка на “воишвість”* (УП, 19.05.11); *Чергова “хфальшивка” – зараз у справі Чорновіла* (УП, 07.02.01); *Баромерт... підкаже, чи в тому напрямі вітер дме* (МН, 24.06.11). Такі одиниці виникають нечасто і виражають своєрідну пародію.

Експресивності заголовкам інтернет-видань надають розмовні слова, суржиковізми, професіоналізми, жаргонізми: *Леся Орбець: Завод зі спалення сміття, який турнули з Солом'янки, розмістять на Чоколівці* (УП, 22.07.11), *«Комуналка» може подорожчати на третину* (РіК, 14.01.13), *Сергій Притула запускає власне телешоу* (ZZ, 15.01.13), *Українська короткометражка готується підкорити світ!* (SU, 09.11.12). Уміло поставлені на “своє місце”, вони створюють ефект близькості адресанта й адресата, колорит невимушеної розмовності і водночас дуже точно й зрозуміло подають відповідний фрагмент інформації: *Азаров думає, що нові тарифи на комуналку врятують Україну* (ФП, 09.03.11); *Рада “зависла” через БЮТ і ПР* (УП, 09.09.09), *Витівки мажора* (ЛП, 23.05.09); *Регіони не поділили з БЮТ Конституцію, а з НУНС – спікера* (УП, 09.12.08); *Азаров “намалював” 6% ВВП в першому кварталі* (УП, 30.03.11), *Янукович-молодший клянеється “перезавантажити” українське кіно за 176 млн грн.* (GU, 27.12.11), *Українська “молодіжна” прогнала швейцарцям* (УП, 12.11.01), *У Харкові СДПУ(о) готова об'єднуватися з ТУНДРою у мажоритарці* (УП, 05.11.01), *Українцям стало важче одержувати шенген* (УП, 10.04.11). Досить продуктивно використовується прийом поєднання (зіткнення) різностилевих одиниць. Це відбувається як на рівні лексем, так і на рівні дериваційних компонентів: *єврокримінал* (ЛП, 25.12.10), *“Воїн світла” на тракторі* (ЛП, 14.10.08), *Тандем хабарників* (ЛП, 04.11.08), *Шахрайські університети* (ЛП, 13.11.08), *Лохотрон для довірливих* (ЛП, 23.09.08), *Європершість без кийків* (ЛП, 02.09.10), *Злочин “під полою”* (ЛП, 23.09.10), *Мороз зібрався відібрати у Ющенка зовнішньополітичну мітлу*

(УП, 12.10.06), *Євангеліє від Миколи Азарова* (УП, 29.08.01), *Анафема Євросоюзу. Православні «руського мира» не без благословення патріарха РПЦ Кирила намагаються вказувати Україні зовнішньополітичний вектор* (ВЗ, 15.04.2011).

Як зазначає О. Страмной, “стилістика газетного тексту дозволяє поєднувати книжно-писемні й розмовні засоби мови, у тому числі жаргонізми, просторічні слова і запозичення. На тлі кодифікованої мовної норми газетного стилю різноманітні авторські лексичні знахідки сприймаються особливо рельєфно як виражальні засоби, підсилюючи експресію газетного мовлення” [8].

У зв'язку з постійною “американізацією” соціуму (проникненням в українську культуру атрибутів американської картини світу) активізуються процеси використання іншомовних жаргонізмів для експресивізації заголовків (причому передаються вони латинською графікою): *Copland* – “поліцейська країна (країна копів)” – “Україна” (УП, 04.04.01).

Експресивності неолексемам надає використання інтертекстуального потенціалу бази у поєднанні з цифровим компонентом, що виконує функцію дериваційного засобу: *У Черновецького вважають, що Київ може стати Алчевськом-2* (УП, 27.11.06), *Ющенко-2010* (УП, 30.12.08), *Кучма-3* (УП, 20.11.08; 06.03.09), *Кучма-2004* (УП, 03.09.01), *Путін-3* (УП, 16.11.07), *"РосУкрЕнерго"-2* (УП, 12.05.08).

Результати субстантивзації теж виконують експресивну функцію. Первісно будучи прикметниками, такі одиниці позначають певну ознаку денотата, яка має релевантний характер для навантаження лексеми виразовістю і в процесі субстантивзації пересувається на передній план: *У "Регіонах" сміються, що помаранчеві стали невиїзними* (УП, 20.12.07), *біло-сині* (УП, 19.09.07), *донецькі* (УП, 03.07.02), *помаранчево-блакитні* (УП, 25.05.06), *помаранчево-малинові* (УП, 25.05.06), *"Невпертий" проти непоступливого* (Д, 20.05.11), *Лист душевно-обдарованому* (УП, 21.04.11).

Зрідка okazіоналізми для створення експресивності використовуються в каламбурах: *Юний вінничанин у Ковелі "спіонерив" не одну магнітолу "Піонер"* (РВ, 11.09.10), *Безсмертний посол – "Р. Безсмертний"* (УП, 07.06.11).

Таким чином, аналіз семантичних неологізмів з погляду їх експресивно-образного потенціалу засвідчив надзвичайну палітру семантичних відтінків okazіоналізмів періодичних інтернет-видань, які активно творяться авторами-публіцистами для створення різноманітних ефектів, спрямованих на привернення уваги читача, і певною мірою визначають, через призму українського менталітету, поступовий розвій і динаміку сучасної української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архангельська А.М. Культурна значущість форми як стимул номінації-вибору імені чоловіка у акті мовотворення / А.М. Архангельська // Наукові записки. Серія

- “Філологічна”. – Острого : Вид-во Нац. ун-ту “Острозька академія”. – Вип. 10. – 2008. – С. 11-22.
2. Жуйкова М.В. Метафора й обряд (про архаїчний механізм творення змістів) / М.В. Жуйкова // Мовознавство. – 2003. – № 6. – С. 55–60.
 3. Єрмоленко С. Я. Мова преси / С. Я. Єрмоленко // Українська мова : Енциклопедія. – К. : Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М.П. Бажана, 2000. – С. 602.
 4. Конопацька Я.О. Семантична неологія в сучасному французькому медіадискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 “Романські мови” / Я.О. Конопацька. – К., 2005. – 20 с. – Режим доступу : http://librar.org.ua/sections_load.php?s=philology&id=3311
 5. Лакофф Дж. Метафори, котрими ми живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон. – Режим доступу : <http://www.irs.ru/~alshev/lakoff.htm>.
 6. Падучева Е.В. Динамические модели в семантике лексики / Падучева Е.В. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 608 с.
 7. Потебня А. А. Мысль и язык / Александр Афанасьевич Потебня. – К. : СИНТО, 1993. – 192 с.
 8. Страмной А. В. Газетный текст как источник неологизмов (на материале русской и французской прессы) : автореф. дисс. на соискан. науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 “Русский язык”, 10.02.05 “Романские языки” / А. В. Страмной. – Волгоград, 2007. – Режим доступу : <http://lib.volsu.ru/gsd/cgi-bin/library.exe?e=d-01000-00---02007--00-1--0-10-0---0---0prompt-10---4-----0-0l--11-ru-50---20-about---00-3-1-00-0011-1-0utfZz-8-0&cl=CL2.47&d=HASH01c7e2ef29863f81e5d6c8a3&x=1>
 9. Телия В.Н. Типы языковых значений : Связанное значение слова в языке / Телия В. Н. – М. : Наука, 1981. – 269 с.
 10. Терханова О. Засоби вираження метафоричної експресивності в публіцистичному стилі / О. Терханова // Теле- та радіожурналістика. – 2011. – Вип. 10. – С. 36–42.
 11. Янков А.В. Соціально-політичні неологізми і окказіоналізми в американському варіанті англійської мови: структура – семантика – функціонування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / А.В. Янков. – Львів, 2004. – 19 с.

В статті на широкому ілюстративному матеріалі аналізуються експресивно-образні характеристики семантичних неологізмів (окказіоналізмів), які функціонують в заголовках українських періодических інтернет-видань.

Ключевые слова: семантический неологизм, заголовок, окказионализм, экспрессивность, интернет-издания.

The expressive-figurative characteristics of semantic neologisms (occasionalisms), which function in the headings of Ukrainian periodical Internet publications, are analyzed in the article on the wide illustrative material.

Key words: semantic neologism, title, occasionalism, expressiveness, Internet publication.

Джерела ілюстративного матеріалу:

ВЗ	–	Високий замок	http://www.wz.lviv.ua
Д	–	День	http://www.day.kiev.ua
ЛП	–	Львівська пошта	http://www.lvivpost.net
РВ	–	Резонанс. Волинь	http://rezonans.volyn.net
УП	–	Українська правда	http://www.pravda.com.ua/news
ФП	–	Форпост	http://www.4post.com.ua

GU	–	Газета	http://gazeta.ua
MN	–	Мукачево	http://www.mukachevo.net
PiK	–	Події і коментарі	http://pik.cn.ua/
SU	–	Сумно	http://sumno.com
ZZ	–	За Збручем	http://zz.te.ua

УДК 811.161.2'367'[37+'38+'42]

Виноградова Ю.Б.

ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО ДИСКУРСУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

У статті проілюстровано форми реалізації офіційно-ділового дискурсу в сучасній українській літературній мові з огляду на семантико-синтаксичні і стилістичні особливості. Визначено специфіку усного і писемного ділового мовлення, схарактеризовано особливості офіційно-ділового дискурсу українського усного і писемного літературного мовлення.

Ключові слова: офіційно-діловий дискурс, професійне спілкування, публічне мовлення, мовленнєвий етикет, документ, обставинний детермінант.

Усне ділове мовлення – це спілкування людей під час виконання ними службових обов'язків (під час бесід, нарад, у години приймання відвідувачів тощо), реалізація мовленнєвого службового етикету (правил мовленнєвої поведінки) на роботі. Це може бути мовлення однієї службової особи перед іншою або перед колективом чи зібранням (колегіальні збори, наради, конференції, публічні виступи, симпозіуми тощо).

Офіційно-діловий дискурс українського усного літературного мовлення – розмовно-офіційний різновид (нарада, промова, лекція, доповідь, конференція, телефонна розмова, бесіда, симпозіум, громадське обговорення, звернення, заклики і та ін.) – вирізняється також лаконічністю, стислістю, сухістю, точністю та ясністю висловлення, конденсацією виразових засобів.

Це спеціальне, професійне, ділове спілкування в економічній, юридичній та державній сферах діяльності (повідомлення фактів як державного, так і приватного характеру й призначення). Напр.: *Через складні умови становлення і розвитку на ринку праці економіко-правових стосунків /обставинний детермінант причини/ вагомим внеском у вдосконалення атмосфери офіційних відносин є проведення спецсеминарів для студентів маркетингових і економічних факультетів (Офіційна, службова доповідь, публічний виступ); Для (з метою) зменшення кількості безпритульних громадян /обставинний детермінант мети/ на території паркових зон міста*